

RAT-ESTONIA

KULDAR SINK

«SURMA JA SÜNNI LAULUD»

Ballett 2 osas

Tekstid — Federico Garcia Lorca

Samanimelise vokaaltsükli muusikale

Esiendus — 31. märtsil 1988. a.

Koreograaf ja lavastaja —

Eesti NSV rahvakunstnik
MAI MURDMAA

Muusikaline juht —
JURI ALPERTEN

Kunstnik —
KUSTAV-AGU PÜÜMANN

Repetiitor —
Eesti NSV teeneline kunstnik
AIME LEIS

Helitaustad —
KULDAR SINK

Etenduse juht —
JÜRI KRUUS

Lavastusala juhataja — JAAN MIKKEL
Dekoratsiooniala juhataja — KULLI ROOT

Kostüümiala juhataja —
Eesti NSV teeneline kultuuritegelane
LEIDA TALLO

Jumestusala juhataja — MAIMO TAMREIGAS
Valgustusala juhataja — TÖNIS KASEMÄGI
Heliala juhataja — UNO TORMET
Pealavameister — HEINO LILLIPUU

TEGELASED:

Balletisolistid:

Eesti NSV teeneline kunstnik
KAIE KÖRB
ANGELIKA AGEJEVA
LARISSA SINTSOVA

Eesti NSV teeneline kunstnik
VIKTOR FEDORTSENKO
Eesti NSV teeneline kunstnik
JURI JEKIMOV
ANDREI IZMESTJEV

LILIANA GRODNIKOVA
ÜLLE TOOMPUU
TATJANA VORONINA

OLEG BARANOV
MEELIS PAKRI
MIHHAIL NETSAJEV
IGOR VASSIN

Vokaalsolist:

Eesti NSV teeneline kunstnik
LEILI TAMMEL

Instrumentaalansambel:

Eesti NSV teeneline kunstnik
SIGRID ORUSAAR (flööti ja piccolo)
AARE PEHKA (altflööti)
ANDRES NARMA (tšello)
HEIKI MÄTLIK (kitarr)

Löökpillidel — REIN TIIDO

Eesti Filharmoonia Kammerkoor (fonogramm)

Kunstiline juht —
Eesti NSV teeneline kunstnik
TÖNU KALJUSTE
RAT «Estonia» balletirühm

I OSA

«KARJE» (EL GRITO)

Karje ellips
läheb mäelt
mäele.

Olipuude juures
saab temast must vikerkaar
üle sinise öö.

Aee!

Nagu viulipoogen
pani helisema karje
tuule pikad keeled.

Aee!

(Inimesed koobastes
toovad välja oma lambid)

Aee!

«VAIKUS» (EL SILENCIO)

Kuula vaikust, mu poeg.
See on lainetav vaikus,
vaikus,
kuhu libisevad orud ja kajad
ja mis vajutab laubad
vastu maad.

RATSANIKU LAUL (CANCIONE DE JINETE)

Cordoba,
kauge ja üksik.

Ratsu on must, kuu on suur,
oliivid on mu paunas.
Kuigi tunnen teid,
ma Cordobasse iial ei jõua.

Üle välja. läbi tuulte,
ratsu on must, kuu on punane.
Surm jälgib mind
Cordoba tornidelt.

Oi, kui pikk on mu tee!
Oi, mu vahva ratsu!
Surm ootab mind enne,
kui jõuan Cordobasse!

Cordoba,
kauge ja üksik.

II OSA

«LAHKUNUD HING» (ALMA AUSENTE)

Sind ei tunne sõnn ega viigipuu,
ei hobused ega sipelgad sinu kodus.
Sind ei tunne laps ega õhtu,
sest sa oled igaveseks surnud.

Sind ei tunne kivi turi,
ega must siid, kuhu sa laguned.
Sind ei tunne su sõnatu mälu,
sest sa oled igaveseks surnud.

Sügis tuleb merekarpidega,
udukobaratega ja mäesalkadega.
Aga keegi ei taha vaadata sulle silma,
sest sa oled igaveseks surnud,

sest sa oled igaveseks surnud
nagu kõik selle Maa surnud,
nagu kõik surnud, kes ununevad
kustunud koerte hunnikusse.

Keegi ei tunne sind. Ei keegi. Aga mina laulan sinust.
Ma laulan sinu profiilist ja sinu nõtkusest.
Sinu tunnetuse uhkest küpsusest.
Sinu surmaiast, surma suu maitsest.
Kurbusest, mis oli varjul su lustlikus vapruses.

Kulub kaua aega, enne kui sünnib, kui sünnibki,
andaluuslane, kes oleks niisama puhas ja kõigeiks valmis.
Ma laulan tema sära ja mu sõnad oigavad,
meeles kurb tuulehoog läbi õlipuude.

«MALAGUEÑA»

Surm
käib kõrtsist
sisse ja välja.

Musti hobuseid
ja süngeid inimesi
läheb mööda kitarri
sügavaid teid.

Ja on soola
ning naisevere lõhn
mere
palavikus sõõrmeis.

Surm
käib kõrtsist
sisse ja välja
kõrtsist
surm.

«VAIKUS» (EL SILENCIO)

Kuula vaikust, mu poeg.
See on lainetav vaikus,
vaikus,
kuhu libisevad orud ja kajad
ja mis vajutab laubad
vastu maad.

Tõlk. Jaan Kaplinski

Helilooja Kuldar Sink:

«Sündisin 1942. aastal. Lõpetasin Tallinna Muusikakooli muusikateooria ja flöödi erialal. Töötasin alguses RAT «Estonia» orkestris, pärast pikemat aega ERSO-s. Peale selle mängisin Tallinna Kammerorkestris klavessiini ja esinesin klaverisolistina. Jätkasin oma õpinguid Leningradi Riikliku Konservatooriumi kaugõppeosakonnas kompositsiooni erialal Andrei Petrovi juures. Alguses esimesed katsetused heliloomingu alal olid täielikult Mozarti stiilis, hiljem, õpingute ajal, mõjutasid mind Debussy, Stravinski, Bartok ning neoklassitsism. Oma loomingu teisel perioodil tutvusin põhjalikult nn. «Viini uue koolkonnaga», eriti aga A. Weberni loominguuga. Otsest jäljendamist see minu muusikas küll ei leidnud. Järkjärguline üleminek kolmandasse perioodi tõi kaasa mõjutusi G. Ligetilt, J. Cage'lt ning poola aleatoorilisest muusikast. Kõiki selle perioodi teoseid nimetaksin «Muusikaliste sündmuste päevikuteks eri koosseisudele lugemise ning liikumisega». Sii kuulub ka nn. «juhuse muusika», alaeatoorilisel printsiibil loodud lavalised instrumentaalsed teatri vormis happenin-gud. Sellele järgnes ajavahemik absoluutselt ilma muusikata, kuna ma paari aasta kestel tegelesin saksa luule (R. M. Rilke ja Ch. Morgensterni) tõlkimisega.

Alates 1977. aastast algas mu elus rännuperiood mulle veel võõraste kultuuride tundmaõppimiseks. Käisin peaaegu igal aastal Kaukaasias ja Kesk-Aasias rändamas ja tegin peaaegu kõikidest nendest rahvastest Eesti Raadiotele, «Sirbile ja Vasarale» ning «Teater. Muusika. Kinole» kaastööd. 1977. aastal kirjutasin Issõk-Kuli järve ääres rännates sonaatide triloogia «Mäed ja inimesed». See teos on pidev ajaline ning ruumiline suhe muusikas, mis väljendub näiteks varase keskaja muusika, aleatoorika, džassi, kirgiisi ja hiina muusika sulamina, kuid mitte kollaažilikul printsiibil. Kõik see, mida inimese kõrv on individuaalselt kuulanud, kujutades endast samal ajal kollektiivsele mälule toetuvat kogemust. Järgnesid 3 poemi R. Tagore (Thakur) ingliskeelsetele

tekstidele (kirjutatud Tõnu Kaljuste kammerkoorile), oratoorium Artur Alliksaare tekstidele, «Flöötide sümfoonia» ja viimasena «Surma ja sünni laulud», mis käesolevaks ajaks hõlmab juba kaheksat laulu, millele tulevikus järgneb veel «Ratsaniku laul» segakoorile (täiesti uue muusikaga), nagu on «El Silencio» samale tekstile loodud koorilaul. Kui vaadata tagasi, siis Tagore ja F. Garcia Lorca on jäänud minu põhilisteks tekstide autoriteks, kelle juurde ma aegajalt jälle tagasi pöördun. 15-aastasena kirjutasin kolm romanssi Tagore sõnadele ja 21-aastasena terve segakoorilaulude tsükli instrumentaalansambli saatel F. Garcia Lorca samade laulude, mida kasutan nüüd originaalkeeles, eestikeelsetele tõlgetele. See samade luuletajate samade tekstide kordus sümboliseerib minu jaoks nagu looduse pidevat muutumist, aastaaegade vaheldumist. Nagu kunagi ei või öelda, et tuleb samasugune kevad, sügis, talv, nii kehtib see samuti muusika kohta. Pealkiri «Surma ja sünni laulud» ei kujuta mitte ainult üksikisiku surma ja sünni, vaid tervet looduse ning elu ringkäiku ja kordumist.

Need laulud on loodud kasutades araabia «maquami» (mu-gaami) meloodilisi eeskujusid sünteesis euroopa muusikaga kõikvõimalike ilmingutega, mis oma väga vanades vormides (nagu peaaegu kõik kasutusel olevad instrumendid) on välja kasvanud Hispaania mauri kultuuri õitseajast, samuti nagu F. Gracia Lorca luulegi. On ekslik arvata, et muusikas on flamenco stiili järele aimatud. Kui vaadata sügavuti hispaania mustlaste flamencot ning cante jondot (sügav laul), mille põhjal on Lorca nimetanud oma luulekogu ja kust on pärit ka need laulud, on muusikalise materjali sarnasus «maquamide» ja ragadega peaaegu ilmeksimatu. Ning peale Hispaania mauri kultuuri on mustlastel see sarnasus juba India minevikust peale, kust nad pärit on.

Kuna olen üle kaheksa aasta kuulanud aktiivselt «maquame» ning selle eesmärgiga rännanud, olen tulnud järeldusele, et see, mis kõrvale tundub flamenco muusikana, on tegelikult pärit just «maquamidest» ja nende modaalsest meloodikast.

Karje ja vaikus kehab just neid kahte äärmust, mis on omased Hispaania mõtlemisviisile ja Lorcale. Ilma karjeta pole vaikus. Ilma vaikuseta pole karjet. Sünn ja surm — kaks elu äärmust — tasakaalustuvad üksteise läbi. «Lahkunud hing» pole traditsiooniline minoorne leinaviis, vaid luuletus on kirjutatud toreadoor Mejtase surma puhul. Uhes oma loengus kõneleb Garcia Lorca sellest nii: «Kõigis maades tähendab surm lõppu. Ta tuleb ja eesriie sulgub. Hispaanias mitte. Hispaanias eesriie tõuseb. Surnu Hispaanias on elavam surnust ükskõik kus maa-

ilmas: tema profiil lõikab nagu habemenoa tera. Nii naljaheitmine kui ka vaikne mõtisklus surma üle on hispaanlasele omane.» Kasutasin muusikas beethovenlikku lähenemist, isegi kuni motiivideni välja. Nagu Beethoveni 3. sümfoonia peale leinamarssi, toimub muusikas mõtlemise apoteoos, mitte stsenaariumi järgi, vaid see toimub tegelikult igal ajal meie mõtlemises, see järjepidevus, mille pärast ma nimetasingi need laulud «Surma ja sünni lauludeks». «Malagueñat» võiksin nimetada Surmatantsuks. Ja seda just neid traditsioone, pilte ja muusikat silmas pidades, mis ajaloo vältel on loodud. Võiks mainida siin Lüübeki maalija B. Notke Niguliste jaoks loodud «Surmatantsu» ja kesk-aegset «Dies irae't». «Surm käib kõrtsist sisse ja välja» — on sõnaline moto, kujutamaks räpast meremeeste agulikõrtsi, kuid samal ajal ka kõike võimalikke situatsioone, kus me antud momendil viibime.

«Karje», «Vaikus», «Ratsaniku laul» ja «Lahkunud hing» on kirjutatud 1985. aasta talvel/kevadepäeval Federico Garcia Lorca 50. surma-aastapäeva puhul. «Malagueña» — aasta hiljem, siin etenduses mitteesitatav laul «Memento» — mitme aasta vältel, ja «Vaikus II» — 1988. aasta alguses. «Ratsaniku laul» on olnud minu jaoks oma tekstilt kõige ühemõttelisem. «Cordobasse ma iial ei jõua» — on see mõte, mille poole inimene on kogu aeg pürginud, aga mis on samal ajal kättesaamatu. Ring saab täis, või täpsemalt öeldes, inimõte lülitub taas samasse ringi, kuigi muudetud kujul.

«El silencio II» on kirjutatud kammerkoorile ning põhimõtelt ja muusikaliselt erineb «Karjest» ja «Vaikusest» selle poolest, et siin on karje vaikuses ja vaikus karjes, nagu pluss- ja miinusmärk taanduvad nullile. Intonatsioonidest on kasutatud keskmises osas setu kooskõlasid, kusjuures täiesti intuiitiivselt, mida ma alles teose ümberkirjutamisel märkasin. Viibisin lapsepõlves viis või kuus pikka suve setumaa piiril ja setu laulude intonatsioonid on jäänud lahutamatuks mu mällu. Elan nüüd jälle samas kohas ning lindistan setu laulikuid, kes vist ainsana esindavad eesti kaduvat regivärsilist rahvalaulu.»

Federico Garcia Lorca sündis 1898. aastal Granada ligidal. Pärast kooliaastaid Almerias ja Granadas astus ta Granada ülikooli, kus õppis filosoofiat, kirjandust ja õigusteadust. Õpingute kõrval leidis ta aega intensiivsete kunstiharrastuste jaoks; väga andekas ka muusikuna ja joonistjana, pühendus ta eelkõige siiski luulekunstile. Esimene raamat «Muljeid ja maastikke» («Impresiones y paisajes») ilmus 1918. aastal, mis sisaldas lüürilises proosas reisimärkmeid mitmetest Hispaania provintsidest. Aasta hiljem siirdus ta Madriidi, kus õppis sealses ülikoolis, avaldas oma värsse ajakirjas «Indice» ja Madriidis esitati 1920. aastal ka tema esimene näidend «Liblika lummus» («El maleficio de la mariposa»). 1921. aastal ilmunud «Luuletuste raamatuga» («Libro de poemas») astus Garcia Lorca hispaania luulesse silmapaistva värsimeistrina. Samal aastal valmis ka «Cante jondo poeem» («Poema del canto jondo»), kuid ilmus kümme aastat hiljem. See kogu tähistab suurt enese- või õieti oma teema leidmist. Mis on cante jondo? Teatav andaluusia rahvalaul, mida loovad ja laulavad eelkõige mustlased; see algab pika «huilgega» (grito) ja seda saadetakse kitarril. Koos Manuel de Fallaga võitles Garcia Lorca selle tunnustamise eest. Oma loengutes viitas ta cante jondo kaugele geneetilisele seosele araabia ja pärsia suure luulega, näitas, kuidas Glinka, Rimski-Korsakov ja Debussy on hispaania-ainelist muusikalist inspiratsiooni leidnud just cante jondo meloodiast. Erakordne laulvus ja lähedus hispaania folkloori rahvuslikele allikaile, mis Garcia Lorca cante jondo laadis värsid enam-vähem tõlkimatuks teevad, on sellele kogule iseloomulikud. Hispaania kunstilisse luulesse oli sellega toodud midagi hoopis uut ja sealjuures midagi hoopis ürgset. Sellest kogust pärinevad luuletused, mis on aluseks käesoleva balleti neljale osale (1., 2., 5. ja 6.).

Järgnevat aastail ilmusid luulekogud «Laulud» («Canciones») ja «Esimesed laulud» («Primeras canciones»). «Esimene mustlasromancero» («Primer romancero gitano»), mis ilmus 1928. aastal, on Garcia Lorca loomingust populaarseim. Seal avaldatud «Truuduseta naine» ja «Romanss Hispaania politseist» on saanud üldrahvalikeks luuletusteks. Neil aastatel tuli ka esimene tunnustus näitekirjanikuna: revolutsioonilise tragöödia «Mariana Pineda» lavastus Barcelonas kuulsal Margarita Xirguga peasas tõi kuulsuse.

1929. aastal sõitis luuletaja New Yorki, kus täiendas end Columbia ülikoolis. New Yorgi muljete põhjal valmis värsikogu «Luuletaja New Yorgis» («Poeta en Nueva York»). Kodumaale naastes võttis ta osa oma uue näidendi «Imelik kingsepanaine»